

MAKTABDA O'QITUVCHILAR VA OTA-ONALAR O'RTASIDAGI SAMARALI PEDAGOGIK HAMKORLIK: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i07.016>

Ne'matov Feruzbek Nurmatjon o'g'li
T.N.Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti

Annotatsiya: Maqolada maktabda o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida samarali pedagogik hamkorlikni tashkil etish jarayonidagi asosiy psixologik, pedagogik va sotsiologik masalalar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, ularni bartaraf etish yo'llari va hamkorlikning samaradorligini oshirishga qaratilgan takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik hamkorlik, ota-onalar, boshlang'ich maktab, shaxsiy-ijtimoiy yondashuv, o'qituvchi, samaradorlik, psixologik sharoitlar, pedagogik metodlar, muloqot, qarama-qarshilik

EFFECTIVE PEDAGOGICAL COOPERATION BETWEEN TEACHERS AND PARENTS AT SCHOOL: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Ne'matov Feruzbek Nurmatjon oğlu
National Institute of Educational Pedagogy named after T.N.KoriNiyoziy

Abstract: The article discusses the main psychological, pedagogical, and sociological issues related to organizing effective pedagogical cooperation between teachers and parents in schools. It also presents conflicts between teachers and parents, ways to resolve them, and suggestions aimed at improving the effectiveness of cooperation.

Keywords: pedagogical collaboration, parents, primary school, personal-social approach, teacher, effectiveness, psychological conditions, pedagogical methods, communication, conflict

Bugungi kunda shaxsiy ta'lim vazifasi birinchi o'ringa chiqadi. Uni hal qilishning asosiy vositasi ta'lim faoliyatining barcha subyektlarining (o'qituvchilar, ota-onalar, bolalar) o'zaro hamkorligidir.

O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi pedagogik o'zaro hamkorlik jarayonida ko'plab vazifalar paydo bo'ladi, bu mohiyatan maqbul yechimlarni topish vazifasidir. Bunday holatlarda tanlash pedagogik hamkorlik natijasini aniqlash bilan bog'liq

bo'lgan yo'lni aniqlash kerak. Pedagogik faoliyatning samaradorligi, agar ushbu faoliyat mexanizmi, uning o'zgarishi, berilgan maqsadga, uning natijalariga olib boradigan bilimlar olingan bo'lsa, aniqlanishi mumkin.

Etika, sotsiologiya, pedagogika va psixologiya sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va ota-onalarning o'zaro hamkorligi muammosini nafaqat bolaning, balki kattalarning ham psixologiyasini bilmasdan hal qilish mumkin emas. O'qituvchi ko'pincha oila orqali bolaning yuragiga yo'l topadi, ammo bu yerda usullarning hech birini universal, kattalarga ta'sir qilishning yagona vositasi deb hisoblash mumkin emas. Faqat ularning har birining funksiyalarini hisobga olgan holda qo'llaniladigan usullar to'plami tizimi muvaffaqiyatni kafolatlashi mumkin.

Ta'lim jarayoni, uning mexanizmlari va qonuniyatlari ijtimoiy hayotning nisbatan mustaqil sohasi sifatida ifodalanadi, uning faoliyati pedagogika fanining o'ziga xos qonunlariga muvofiq amalga oshiriladi. O'quv jarayonining asosiy mazmuni ma'lum va aniq vazifalarni hal qilishdir (yozish, o'qish va hokazolarga o'rgatish). Shu bilan birga, axloqiy va psixologik vazifalar ham hal qilinadi: ta'lim oluvchilarda salbiy munosabatlar yengiladi yoki zaiflashadi, ijobiy motivlar tasdiqlanadi va mustahkamlanadi, ehtiyojlar boyitiladi va ko'tariladi, aqliy va jismoniy qobiliyatlar rivojlanadi.

Yu.K.Babanjskiy fikricha, ta'lim samaradorligi odatda o'quv jarayoni natijalarining jamiyat, o'qituvchilar tomonidan shaxsiy va jamoaviy rivojlanishning ma'lum bir bosqichi uchun shakllantirilgan ta'lim maqsadlariga mos kelish darajasi sifatida tushuniladi. Ta'lim samaradorligi ko'rsatkichlarini uning natijalarida — bolaning rivojlanishida, uning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishda izlash kerak bo'ladi.

M.M.Potashnik pedagogik o'zaro hamkorlik samaradorligiga erishish uchun har bir aniq holatda faoliyat rejasi uchun eng yaxshi variantni, ya'ni o'zaro hamkorlikning eng yaxshi mazmuni, usullari, vositalari, shakllarini tanlash zarurligiga e'tibor qaratadi. Pedagogik o'zaro hamkorlikning samaradorligi ota-onalar bilan ishlash tamoyillari, shakllari va usullarini, shuningdek, o'qituvchi va ota-onalar jamoasining xususiyatlarini har tomonlama ko'rib chiqishga asoslangan bo'lib, ushbu o'zaro hamkorlikning belgilangan mezonlar bo'yicha ishlashini nazarda tutadi. Shuning uchun o'qituvchi va ota-onalarning o'zaro hamkorligi bo'yicha taklif etilayotgan ish tizimining samaradorligi baholanadigan aniq mezonlarni ishlab chiqish kerak bo'ladi.

Boshlang'ich maktabda o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning samaradorligini baholash uchun haqiqatan erishilgan natijani u bilan solishtirish uchun kutilgan natijani taqdim etish lozim. Bolaning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishda o'qituvchi va ota-onalarning o'zaro hamkorligi samaradorligi ko'rsatkichlarini izlash mumkin.

"Maktab va oila ikkita ijtimoiy institut bo'lib, ularning muvofiqlashtirilgan harakatlari o'quvchini tarbiyalash jarayonining samaradorligi bilan bog'liq", deb yozadi L.M.Fridman. Muallif, afsuski, o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar har doim ham normal emasligini va ularning harakatlari muvofiqlashtirilganligini ta'kidlaydi. Ular ko'pincha bolalarga ta'sir qilishning ustunligi uchun kurashayotgan raqib sifatida harakat qilishadi. Ota-onalar o'jarlik bilan jim turishadi, noroziligi bilan bolaga zarar yetkazishdan qo'rqishadi, maktab haqida uchinchi shaxslarga shikoyat qilishadi. Maktab o'qituvchilari bugungi o'quvchi uchun oilaviy yashash sharoitlarini o'zgartirishdan umidini yo'qotib, oilaga eng past xususiyatlarni berishadi.

Pedagogik amaliyotni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, o'qituvchi va ota-ona munosabatlarining xilma-xilligi o'qituvchining o'quvchining xulq-atvori va akademik faoliyati to'g'risida ma'lumot beruvchi roli bilan bog'liq bo'lib, ko'pincha e'tibor faktlarga qaratiladi va bu ota-onalar uchun noqulaylik tug'diradi. Oilada sevimli bola, mehribon, g'amxo'r, ko'p narsalarni yaxshi ko'radi, maktabda esa beparvo johil roli bilan paydo bo'ladi, bu oila va maktab bilan munosabatlarda ziddiyatli vaziyatlarning manbai bo'ladi. O'qituvchilar ota-onalar oldida kamchiliklarni qoralovchi sifatida harakat qilishadi, ota-onalarning his-tuyg'ulariga g'amxo'rlik qilish, o'z qadriyatini his qilish va o'zlarining pedagogik vakolatlarini saqlab qolish haqida qayg'urmaydilar.

A.K.Minovarov, A.Robotova, N.I.Strekalova, N.E.Shchurkov pedagogik tajriba tahlilini o'tkazib, ota-onalar bilan muloqotda, aynan shu faoliyat sohasida o'qituvchilar rivojlanayotgan shaxsni shakllantirishga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi shaxslarning o'zaro begonalashishiga olib kelishi mumkin bo'lgan tanish stereotiplarni, eski texnikalarni saqlab qolishda davom etishlariga e'tibor berishadi:

- Ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar faqat maktab yoki sinfga yordam berish bilan cheklangan (ta'mirlash, ofis dizayni, darsdan tashqari mashg'ulotlar paytida bolalarga hamrohlik qilish); asosiy e'tibor ota-ona aktiviga qaratiladi, boshqa ota-onalarning faoliyati talab qilinmaydi;

- Asosan o'qituvchilar tomonidan eng kam vaqt talab qiladigan jamoaviy ish shakllari qo'llaniladi; ko'p sonli ota-onalarning pedagogik faoliyatini faollashtirishga yordam beradigan bog'lovchi shakllar ko'pincha o'qituvchilarning qarshiliklariga duch keladi.

Kunlik o'zaro hamkorlik tizimida o'z-o'zidan davom etadigan organik aloqa jarayoni maqsadli ta'lim faoliyatida muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Buning sababi shundaki, o'qituvchi har doim ham pedagogik muloqotning tuzilishi va qonuniyatlarini bilmaydi, u kam rivojlangan kommunikativ qobiliyatga ega. Pedagogik amaliyot ko'pincha o'qituvchi hamkorlikning to'g'ri usulini tanlab,

vaziyatni to'g'ri baholay olmaydi va ba'zan hamkorlikni kommunikativ tarzda ta'minlay olmaydi.

Y.V.Kolominskiy pedagogik o'zaro hamkorlikni o'rganib, o'qituvchi - ota-onalar tizimidagi o'zaro hamkorlik ikkita asosiy pastki tizimda amalga oshirilishiga e'tibor qaratadi: o'qituvchining ota-onalar bilan individual o'zaro hamkorligida, yuzma-yuz muloqotni jalb qilishda va o'qituvchi va ota-onalar guruhi o'rtasidagi frontal aloqani o'z ichiga olgan "o'qituvchi - ota-ona - ota-ona" pastki tizimida.

Bundan tashqari, muallif ushbu pastki tizimlarning har birida pedagogik aloqani shunga qarab farqlash kerak, deb ta'kidlaydi. O'qituvchi frontal muloqot vazifalarini muvaffaqiyatli bajarsa-da, yuzma-yuz muloqot holatlarida adashib qoladi.

Kommunikativ bir tomonlama bo'lishning yana bir varianti ham mavjud: o'qituvchi yuzma-yuz muloqot bilan muvaffaqiyatli kurashadi, lekin frontal muloqot holatlarida nomuvofiqlikni aniqlaydi. Pedagogik muloqotning bu turlari o'qituvchining turli motivatsion va ehtiyojga asoslangan munosabatlari hamda idrok va kognitiv qobiliyatlariga asoslanadi.

V.A.Kan-Kalikning ta'kidlashicha, o'qituvchilar ota-ona va o'quvchilar bilan muloqotda quyidagi asosiy qiyinchiliklarga duch keladilar.

- Ota-ona va o'quvchilar bilan aloqani o'rnatishda qiynalish;
- Ota-ona va o'quvchilarning ichki psixologik holatini noto'g'ri tushunish;
- Pedagogik vazifalarga qarab munosabatlarni o'rnatish va ularni tiklashda qiyinchiliklar;
- Og'zaki muloqotda yuzaga keladigan qiyinchiliklar;
- O'z ruhiy holatini boshqarishda qiynalish.

Pedagogik jarayonda o'qituvchi obyektiv zarurat tufayli ota-onalar bilan munosabatlarda ishtirok etadi: o'qituvchi xohlasa ham, xohlamasa ham ota-onalar bilan muloqot qilishi kerak bo'ladi. O'qituvchi va ota-ona munosabatlari ma'lum bir tarzda va ularning ishtirokchilari o'rtasida bevosita aloqalarsiz, ya'ni bilvosita mavjud bo'lishi va shakllanishi mumkin. Bu holatda bog'lovchi bo'g'in bola hisoblanadi. Biroq aloqalarning etishmasligi bir qator salbiy oqibatlariga olib keladi, xususan:

- O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida hech qanday aloqa bo'lmasa, ularning harakatlari bir-biridan ajralib turadi va muvofiqlashtirilmaydi, bu esa bolaning o'qishi va tarbiyasiga zarar keltiradi;
- Bu holatda o'qituvchi va ota-onalarning bir-birlari haqidagi g'oyalari faqat o'quvchining so'zlaridan shakllanadi va shu sababli ko'pincha buzilgan xarakterga ega bo'ladi; o'zaro yoki bir tomonlama norozilik, beparvolik, yoqtirmaslik hissi paydo bo'ladi, bu mojaroga olib keladi.

Ba'zi hollarda mojaroni o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanish ko'rsatkichi sifatida ham ko'rib chiqish mumkin. Vujudga kelgan qarama-qarshiliklarni hal qilish uchun eng muhim narsa, ularni bartaraf etish mexanizmlarini

topishdir, bu, qoidaga ko'ra, ziddiyatli tomonlarning munosabatlarini samarali hamkorlik darajasiga olib keladi.

Ba'zi qarama-qarshiliklar ta'lim va tarbiya jarayonining qiyinchiliklari va murakkabliklaridan kelib chiqadi. O'qituvchi va ota-onalar barcha kerakli vositalar va usullardan foydalanganlar, ammo ta'limda ijobiy natija yo'q. Ular aybni bir-biriga yuklay boshlaydilar.

O'qituvchi va ota-ona munosabatlari tizimidagi boshqa qarama-qarshiliklar oiladagi bola va maktabda bir xil bola bilan har xil turdagi munosabatlarni rivojlantirishdan kelib chiqadi. Oila a'zolarining munosabatlari sof insoniy tuyg'ularga (sevgi, samimiylik, mehribonlik) asoslanadi.

Keyingi qarama-qarshiliklar guruhi tomonlarning pedagogik tayyorgarligining turli darajalari bilan bog'liq. O'qituvchining pedagogik faoliyati kasbiy xarakterga ega va ota-onalarning tarbiyaviy faoliyati ularning kundalik g'oyalari asosida belgilanadi. Bolalarni tarbiyalash va o'qitishning maqsadlari, vazifalari, usullarini tushunishda turli darajadagi vakolatlar o'qituvchilar va ota-onalarning ushbu masalalar bo'yicha qarashlarida farqlarni keltirib chiqaradi.

O'qituvchi va ota-ona munosabatlari tizimidagi quyidagi qarama-qarshiliklarga tomonlarning bola haqidagi xabardorligidagi farqlar sabab bo'lishi mumkin. To'g'ridan-to'g'ri aloqalar orqali ularni hal qilish o'qituvchiga o'quvchining rivojlanayotgan shaxsiga yangicha qarash, bola bilan o'zaro munosabatlarning yangi usullarini topish, uning shaxsiyatining rivojlanish darajasini obyektiv baholash imkoniyatini beradi.

Ko'pgina mualliflar o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi qarama-qarshiliklarning faqat salbiy rolini qayd etadilar. Ushbu qarama-qarshiliklar o'quvchilarni tarbiyalashda o'qituvchilar va ota-onalarning to'liq o'zaro hamkorligiga to'sqinlik qiluvchi omil sifatida qaraladi. Shuningdek, odatda, qarama-qarshiliklarning dialektik tomonlari unutiladi. V. Aksyuchenko va N. Litarova o'quvchi shaxsini shakllantirish manfaatlari o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida faol hamkorlikni rivojlantirish uchun yetakchi omil sifatida ziddiyatlarni tahlil qiladilar.

Pedagogik jarayonda o'qituvchi obyektiv zarurat tufayli ota-onalar bilan munosabatlarda ishtirok etadi: o'qituvchi xohlasa ham, xohlamasa ham ota-onalar bilan muloqot qilishi kerak bo'ladi. O'qituvchi va ota-ona munosabatlari ma'lum bir tarzda va ularning ishtirokchilari o'rtasida bevosita aloqalarsiz, ya'ni bilvosita mavjud bo'lishi va shakllanishi mumkin. Bu holatda bog'lovchi bo'g'in bola hisoblanadi. Biroq, aloqalarning yetishmasligi bir qator salbiy oqibatlariga olib keladi, xususan:

- O'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida hech qanday aloqa bo'lmasa, ularning harakatlari bir-biridan ajralib turadi va muvofiqlashtirilmaydi, bu esa bolaning o'qishi va tarbiyasiga zarar yetkazadi;

• Bu holatda o'qituvchi va ota-onalarning bir-birlari haqidagi g'oyalari faqat o'quvchining so'zlaridan shakllanadi va shu sababli ko'pincha buzilgan xarakterga ega bo'ladi; o'zaro yoki bir tomonlama norozilik, beparvolik, yoqtirmaslik hissi paydo bo'ladi, bu mojaroga olib keladi.

Ba'zi hollarda mojaroni o'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanish ko'rsatkichi sifatida ham ko'rib chiqish mumkin. Vujudga kelgan qarama-qarshiliklarni hal qilish uchun eng muhim narsa, ularni bartaraf etish mexanizmlarini topishdir, bu, odatda, ziddiyatli tomonlarning munosabatlarini samarali hamkorlik darajasiga olib keladi.

Boshlang'ich maktabda o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasida samarali hamkorlik qilish uchun yuqorida aytib o'tilgan psixologik va pedagogik sharoitlar mantigan o'zaro bog'liq va o'zaro aloqadir. Shaxsiy-faoliyatli, dialogik, individual-ijodiy yondashuvlarni amalga oshirish strategiyani belgilaydi, ota-onalar bilan o'zaro hamkorlik jarayonida o'qituvchi harakatlarining taktikasini tanlashni va ideal maqsadni belgilashni anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Musurmonova O. Oila – jamiyat tayanchi. T. 2019 y. 252 bet.
2. G'oziev E. Pedagogik texnologiyalarning psixologik masalalari // Xalq ta'limi, 1999. – № 6. – B. 60.
3. Begmatova D. M. Oilada yoshlarning kasbiy ijtimoiylashuvini ta'minlashning pedagogik shart-sharoitlari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Samarqand. SDCHTI. – B. 11-13.
4. Примерная основная образовательная программа образовательного учреждения. Начальная школа / сост. Е.С.Савинов. — М.: Просвещение, 2010. 191с.
5. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. Наука, 2001. - 334с